

כאשר הראיה מודרכת – ומטעה

הרשעת חפים מפשע בישראל ובעולם, גורמים ופתרונות, פרופ' בועז סנג'רו, הוצאת רסלינג

אריאל עטרי, עו"ד

"אם הזיכוי היה פרח או חיה, כבר מזמן היה צריך להכריז עליו כפרח מוגן או כחיה מוגנת בסכנת הכחדה". דברים אלה שנכתבו ע"י פרופ' בועז סנג'רו ראויים להיות משוננים היטב; נדירות הזיכויים אינה מכת ברק בלתי נמנעת. היא פרי מעשה ידי אדם; מעשה ידי שופטים ופרקליטים, ולמרבה הצער – גם מעשה ידי סנגורים שקראו את הסטטיסטיקה והחליטו שאם זו הסטטיסטיקה – אין טעם לנסות לשנות אותה...

פרופ' סנג'רו, העומד בראש החטיבה למשפט פלילי ולקרימינולוגיה במרכז האקדמי למשפט ולעסקים ברמת גן, מציג בפני הקוראים ספר שמשרד המשפטים חייב להעניק לכל שופט עם קבלת המינוי, ואולי, בעצם, לכל שופט, כולל שופטים מכהנים. דרך משקפים מדעיות מחזיר המחבר את הפרופורציה למושג "שיקול דעת שיפוטי" ולכח העצום הנתון בידי שופטים לשבט או לחסד. חשבו על כך: בסופו של יום, שופט אינו אלא אדם שנתקל ביותר מקרים מאדם רגיל – אך לא בהכרח צבר יותר ניסיון; ממש כפי ששופט עיוור לא יראה טוב יותר אחרי שישב באלף דיונים – אין סיבה לחשוב ששופט חסר כישורי אבחנה יתפוס לשופט טוב יותר לאחר אלף דיונים בהם העריך עדויות בצורה שגויה, מן הטעם הפשוט שאין לו כלים לדעת שגה. המחבר עומד על האבסורד בכך שלמרות כמעט בכל תחום קיימים מבחני בטיחות שאמורים להבטיח ניתוח תקלות שאירעו – בתחום המשפט הפלילי לא קיימת מערכת בטיחות כזו. מערכת כזו לא קיימת, מחד, מאחר שבדרך כלל לא ניתן לדעת שהתרחשה הרשעת שווא, ומאידך, מאחר שאוכלוסיית הנאשמים היא, ככלל, אוכלוסייה חלשה, נטולת כח פוליטי.

סנג'רו פורש בפני הקוראים את הממצאים המדהימים אודות פרויקט החפות האמריקאי, שם, לאחר שנשלחו לעשרות שנות מאסר (במקרה הטוב בו לא חושמלו למוות) בעקבות הכרעות שיפוטיות שהתבססו על 'הערכת מהימנות' של שופטים – זוכו נאשמים רבים עם התפתחות המדע וגילוי ראיות מדעיות (כמו ד.נ.א.) שלא ניתן היה להפיק ולהשוות לפני כן.

לעתים נדמה לאנשים שראיות פורנזיות הן ראיות חד משמעיות ושמומחי המשטרה מחברים חוות דעת אובייקטיביות. כמי שמשמש סנגור עשרות שנים, חדלתי להאמין בניטרליות זו – בין היתר מאחר שהעברת המוצגים לבדיקת ה'מומחים' נעשית, כמעט לעולם, עם מכתב שמספר על החשד, החשוד, ועל הנסיבות בהם נתפסו. התוצאה היא שהמומחה 'מודרך' עוד לפני שפתח את השקית האטומה המכילה את המוצג המשטרתי המגיע אליו. לפני שנים ייצגתי נאשם בעבירת רצח. הנאשם זוכה מרצח, בין היתר, מאחר שההנחיות על תיאור החשודים והדרך שבה בוצע הרצח 'השתנו', לאחר שניתנה חוות הדעת המקורית, לפי התפתחות הערכות

החוקרים לגבי מה שארע. התוצאה היתה שחוות הדעת המאוחרת לא התיישבה עם חוות הדעת המוקדמת, מאחר ששתיהן עוצבו – על פי מידע שקבל ה'מומחה' מהשוטרים שבעצם כיוונו אותו לתוצאה הרצויה ולא ע"פ בדיקה אובייקטיבית.

הבעיה היא שבדרך כלל מונחת לפני בית המשפט והפרקליטות רק חוות דעת יחידה ואין להם את היכולת להבחין בהטיה כזו. המחבר המחיש בעייתיות זו במקרה שארע בארה"ב, בו אישה 'זיהתה' אדם כמי שאנס אותה לאחר שהחוקרים מסרו לה שבדיקות גנטיות הצביעו עליו כמבצע העבירה ואילו לחוקרי המעבדה שהשוו ד.נ.א. מסרו החוקרים שהמתלוננת זיהתה את החשוד שאת הדגימה מגופו הם בדקו. תופעה זו, הנקראת "אפקט הצופה" – מובילה, גם על פי ניסיוני, לכך ששוטרים מסתירים מידע, 'מעגלים פינות', ומסתירים ממצאים מההגנה, רק בשל 'אמונתם' הסובייקטיבית שהחשוד אכן עבר את העבירה, מסיבות לא מקצועיות. במקרה הנזכר זוכה הנאשם רק לאחר שישב בכלא חמש שנים תמימות, וגם אז זוכה רק בעקבות בדיקת ד.נ.א. מתקדמת

ששללה את מעורבותו בפשע. בפרויקט החפות האמריקאי הסתבר שהגורם המרכזי להרשעות השווא היה עדויות ראיה. מדובר ב-76% מהמקרים בהם הורשעו חפים מפשע. היכן היו השופטים שהעריכו הערכה שגויה? באולם. היכן היו יכולת האבחנה והמקצועיות שלהם? לאל פתרונים. נזכיר רק שהסיבה העיקרית שבגללה שופטי ערעור אינם מתערבים בהכרעות של מהימנות בערכאה הראשונה היא אי הרצון להתערב בממצאים שקבע השופט ששמע את העדים, בשל יכולתו להתרשם, ישירות, מהעדים... בהקשר זה, ראוי לציין את דברי פרופ' סנג'רו לפיהם השימוש במושג 'ספק סביר', במקומותינו, הינו, פעמים רבות, רטורי בלבד, מבלי שהחובה לזכות אדם שקיים ספק באשמתו – מובנת ומופנמת ע"י שופטים. באופן דומה, הספר, העוסק בשלל סוגיות נוספות, מלמד עד כמה סטטיסטיקות הקשורות לראיות פורנזיות – מתקבלות כהלכה למשה מסיני בשל אי הבנה של שופטים משמעותן; נתון מעורר מחשבה ודאגה. לסיכום, לכל מי שעיסוקו במשפטים אינו מסתכם בקבלת נסחים מהטאבו ומעוניין בנקודת השקפה שונה ומעוררת מחשבה על מוסד השיפוט היקר לנו כל כך – מומלץ בחום לקרוא את הספר.

ולקינות, שני ספרים נוספים: הראשון, האמת על פרשת הארי קברט, מותחן מצויין של ז'ואל דיקר (הוצאת מודן-כנרת) על סופר צעיר הנקלע לפרשה של רצח נערה שלושים שנים קודם, בה נחשד מורהו הנערץ. חיבור ספרות טובה, רצח, אהבה ומה שביניהם. השני, אמנות ההקשבה לפעילות הלב, ספרו של יאן פיליפ סנדקר (ספריית ידיעות הכורסא וספריית חמד). ספר על מסע של עורכת דין אמריקאית לבורמה, בעקבות אביה הנעלם, המוביל אותה אל עברו הלא ידוע. ספר על אהבה ועל חכמת חיים. מרתק עדין וקסום.

